

D.2364



FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

SAYI : 4

ELAZIĞ - 1999

MÜSLÜMAN DÜŞÜNCESİNDE OLAĞANÜSTÜLÜK

Dr.Erkan Yar*

İslam'ı din olarak benimsemiş bir kimse, dini düşüncesini dinin temel kaynağı olan Kur'an'dan aldığı ilkelerden hareketle aklın verileri ile oluşturmak durumundadır. İlk Müslümanlar kısmen bunu kavramışlardı. Sonraki asırlarda, Müslümanların fikirlerinin teşekkülünde vahye dayanan ilkelerin yerini önceliklere ait yabancı düşünceler ve gelenek almıştır. Günümüz Müslümanının dinsel yaşantısında ise, gelenek vahye göre önceliğini sürdürmektedir.

İnsan, olağan olaylar ve olgulardan daha çok olağanüstü ve gizemli olaylara ve olgulara değer atfetmektedir. Onun bu eğilimi, onu dinsel kaynaklarda olağanüstülük ve gizemlilik arama eğilimine götürmektedir. Bu eğilimin irdelenmesi, vahyi doğru anlama ve yorumlama açısından önem arz eder. Bu bağlamda, bu makalenin sınırları içerisinde vahyin olağanüstü bir olay olan mucizeye verdiği değeri belirlemeye çalışacak, günümüzdeki bazı Müslümanların vahyin anlamı yerine harfleri ve kelimeleri üzerindeki gizemlilik arayışlarını irdelenecek ve vahyi yorumlama alanında ortaya çıkan "akla uygunluk" yerine "akıldışı" yorumları değerlendireceğiz.

A. Olağanüstü Bir Olay Olarak Mucize

Vahiy kültürü içerisinde yetişen biri açısından, olağanüstü nitelikteki olayların başında mucize gelir. Kur'an'ın önceki peygamberlerle ilgili anlatımları içerisinde, onların doğruluklarının kaynağı olan mucizelere referanslar vardır.

a. Mucize, Arapça'da "aceze" kökünden türemiş bir kelime olup, "i'caz"dan ism-i faildir. Kelimenin sonundaki "te" mübalağa içindir.¹ Güçsüz kılan ve aciz bırakan olağanüstü olay anlamına gelir. Bir kimse "aceztü

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı Arş.Gör.

¹ Kelimenin sonundaki "te" harfinin mübalağa olarak kullanılması, "rivaye" kelimesinde de vardır. Bağdadi bunun kendilerine gönderilen elçiye güçsüzlüğünü haber vermede mübalağa olduğunu söyler. Bkz. Bağdadi, Abdulkahir, **Usulu'd-Din**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s.170

an haza² dediği zaman, onun o işi yapmaya gücünün ve takatının yetmediği anlaşılır.²

Terim olarak mucize; Tanrı'nın, peygamberin doğruluğunu kanıtlayan, meydan okumaya karşı insanların benzerini meydana getirmekte güçsüz kaldığı fiilidir. Bu durumda, mucize fiilinde iki asıl nitelik bulunur. Mucizenin Allah'ın fiilidir ve peygamberliğini iddia eden bir kimseye verilen mucize ile benzerini meydana getirmeleri için insanlara meydan okunmasıdır.

Bu özellikler, Kur'an'da mucizelerin genel özellikleri olarak yer alır. Bununla birlikte olağanüstü nitelikteki bir olayın mucize sayılabilmesi için, diğer bazı niteliklere sahip olması gerekir.

Mucize Allah'ın fiili ve hükmüdür.³ Bir kimsenin kişisel gayreti ve yeteneği ile gerçekleştirebildiği bir olay olağanüstü nitelikte olmaz. Bu olayın faili insan olduğundan, diğer insanlarda da bu olayın benzerini meydana getirme yeteneği var demektir. Bu fiildeki olağanüstülük, diğer insanların o fiili gerçekleştirdiğinde ortadan kalkmış olur.

Mucize alışılmış olayların dışında olmalıdır.⁴ İnsanların alışkın oldukları olaylar, adet halini almıştır. İnsanların alışkın oldukları olaylar her zaman tekrarlandığından, mucize olarak meydana gelen olay, onların alışkın oldukları bir olayın tekrarı anlamına gelir ve olağanüstülük niteliği taşımaz.

Kendisine meydan okunan kimsenin, o olayın benzerini meydana getirme konusunda güçsüz kalması gerekir.⁵ Fiilin benzerini meydana getirmesi için kedisine meydan okunan kimseler, o olayın benzerini meydana getirmeye gücünün var olması, o olaydaki olağanüstülük niteliğini ortadan kaldırır.

Peygamberliğini iddia eden kimsede ortaya çıkan mucize, o kimsenin iddiasına uygun olarak gerçekleşmelidir.⁶ İddia edilen olaydan farklı bir olayın meydana gelmesi, onun doğruluğunu kanıtlayan bir olay olmaz, aksine onu yalanlar.

Mucize, peygamberlik iddiasından sonra meydana gelmelidir. Peygamberlik iddiasından önce fiil gerçekleşirse, geçmişe dönük olan bu referans mucize olmaz. İddia ve fiil arasında eşzamanlılığın veya iddiaya uygunluğun olmaması, kişinin iddiasındaki doğruluğunu kanıtlamaz.

² İbn Manzur, Ebi'l Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1990, 5/369

³ İci, *Mevakıf*, 339; Bağdadi, *Usulu'd-Din*, 171

⁴ İci, *Mevakıf*, 339; Bağdadi, *Usulu'd-Din*, 171

⁵ İci, *Mevakıf*, 339; Bağdadi, *Usulu'd-Din*, 171

⁶ İci, *Mevakıf*, 355; Bağdadi, *Usulu'd Din*, 171

c. Peygamberlerin doğruluğunu kanıtlayan bir olayın ifadesi için kullanılan Mucize kavramı kelamcılarının tercih ettiği bir kavramdır. Bu kavramın türediği kök Kur'an'da karşısındaki güçsüz bırakmak,⁷ güçsüzlük,⁸ kadının yaşlılığı⁹ ve kütük¹⁰ manalarında kullanılır. Bu kullanımlarda ortak nokta, bu kelimenin gücün zıddı olarak güçsüzlük anlamında olduğudur. Bu kelime, kelime anlamı itibarıyla, olağanüstü olsun veya olmasın karşısındaki güçsüz bırakan her olayı ifade eder. Kelam terminolojisinde ise peygamberlerin doğruluğunu kanıtlayan ilahi fiil ile ilintili olarak kullanılmıştır. Burada mucize Allah'ın mucizesidir. "Peygamberin mucizesi" ise ancak mecazi olarak kullanılır.¹¹ Çünkü, Fiil Allah'ındır ve elçinin doğruluğunu kanıtlama bağlamında onunla ilişkilidir.

Kur'an'da kelam literatürüne mucize olarak giren kavram yerine, "ayet=ayat", "hucet", "beyyine=beyyinat" ve "burhan" kavramları kullanılır. Türkçeye mucize olarak tercüme edilen ayet kelimesi, belirti, iz, delil, kendi içerisinde bir anlam ifade eden Kur'an'ın kısımlarını ifade eder.¹² Hucet; bir iddiayı kanıtlamaya yarayan şeydir.¹³ Beyyine; ister akli ister duyumsal olsun apaçık delalete denir.¹⁴ Burhan ise; apaçık işaret anlamında olup, Kur'an'da Musa'nın mucizesi için kullanılır.¹⁵

Görüldüğü gibi, Kur'an peygamberlerin doğruluğunu kanıtlayan mucize için özel bir kavram kullanmaz. Kelamcılarının peygamberlerin doğruluğunu kanıtlayan fiiller manasında kullandıkları "mucize" kavramını ise, bu anlamda hiç kullanılmaz. Bu kavramlar da, kelamcılarının mucize kavra-

⁷ Allah'ı aciz bırakmak manasında kullanımı için bkz. 9 **Tevbe** 2; 35 **Fatır** 44; 72 **Cin** 12 vd. İnkarcıların uğraşları ve beklentileri yönünde güçsüz olmamak tanrı olmanın gereğidir. Tanrı mutlak güce sahip varlıktır. Diğer kullanımlar için bkz. 22 **Hac** 51 vd.

⁸ 5 **Maide** 31

⁹ 11 **Hud** 72; 11 **Zariyat** 29; Bu ayetlerde kadının yaşlılığını ifade için "acuz" kelimesi kullanılmıştır. İsfehani, pek çok şeyi yapmaya onun gücünün yetmediği için bu kelime ile ifade edildiğini belirtir. İsfehani, Ebu'l Kasım el-Hüseyn b. Muhammet el-Fadl er-Rağıb, **Müfredat**, İstanbul, 1986, 484; Erkekler için de "şeyh" kelimesi kullanılır. Hud suresindeki ayette her iki kelime de yer almıştır.

¹⁰ 54 **Kamer** 20; 69 **Hakka** 7. Her iki ayette de insanların durumu içi boş ve yere serilmiş hurma kütüklerine benzetilmiştir.

¹¹ Hanefi, Hasan, **Mine'l-Akîde İla's-Savra**, Kâhire, Tarihsiz, 4/57; Akbulut, Ahmet, **Nübüvvet Meselesi Üzerine**, Ankara, 1992, 16

¹² Bkz. İsfehani, **Müfredat**, 40-42

¹³ Delilin de aynı anlamda olduğu söylenmiştir. Cürcani, Ali b. Muhammed, **Ta'rifat**, Mısır, Tarihsiz, 41

¹⁴ İsfehani, **Müfredat**, 89

¹⁵ Bkz. 28 **Kasas** 32; İsfehani burhanın delillerin en kuvvetlisi olduğunu belirtir. Bkz. İsfehani, **Müfredat**, 58

mıyla ifade ettikleri manayı ifade ettikleri gibi, bunun dışındaki apaçık alametleri ve işaretleri de ifade ederler. Kur'an'ın mucize için ayrı ve özel bir kavram kullanmaması, bu fiilin kaynağı açısından ayırımın anlamsız olacağındandır. Mucize de Allah'ın fiili, onun dışındaki ilahi fiiller de onun fiilidir. Kelamcılar ise, fiilin sonucunu önemsediklerinden bu fiil için mucize kavramını kullanırlar. Onlar, fiilin kaynağından daha çok, fiilin sonucuna önem vermişlerdir.

d. Hz. Muhammed, ilahi vahyi insanlara tebliğ etmek için insanlar arsından seçilmiş son elçi, mesaj (Kur'an) da onları doğru yola iletmek ve karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için ona vahyedilen ilahi kelimedir.¹⁶ Allah tarafından seçilmiş elçinin ilk görevi, ilahi mesajı kitlelere ulaştırmaktır. Bu ilahi görevi yerine getirirken o, inkarcıların tehdit, saldırı ve zaman zaman da isteklerine cevap vermek zorunda kalmıştır. Nübüvvet, Allah'ın mesajını Allah adına tebliğ olduğundan, elçi adına tebliğde bulunduğu varlığın yardımına ihtiyaç duymuştur.

İnkarcılar, gelenekleri içerisinde peygamberlerin mucizeleri ile ilgili bazı bilgilere sahiptiler. Onlar, Hz. Muhammed'in de diğer elçiler gibi mucizeler getirmesini, kendi istekleri doğrultusunda olağanüstü nitelikli bazı olaylar ortaya koymasını istiyorlardı. "Ona "Rabb'inden mucize indirilmesi gerekmez miydi?" derler. De ki: "mucizeler ancak Rabb'im'in katındandır. Ben bir uyarıcıyım." Kendilerine okunan kitabı onlara indirmiş olmamız yetmiyor mu? Bunda inanan topluluk için rahmet ve ibret vardır."¹⁷ ayeti onların bu isteğini ifade eder. İnkarcılar bununla da yetinmeyip, bu istekleri yerine getirildiği zaman inanacaklarını vad ediyorlardı. "Kendilerine bir mucize getirilse, mutlaka ona inanacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin ederler. De ki, mucizeler ancak Allah katındadır. Onlara mucize geldiği zaman inanmayacaklarını anlamıyor musun?"¹⁸

Gerçekte bu arada eleştirilen, inkarcıların peygamberden mucize istekleri değil, onların bu isteklerindeki alaycı tutumlarıdır. Kitlelerin mucize istekleri, doğru ve yalancı peygamberi ayırım amacına yönelik olduğundan insan gerçeğine dönen gerçek bir istektir. Onlar bu isteklerinde alaycı bir tutum sergilediklerinden ötürü bu istekleri yerine getirilmemiştir. Onların istekleri doğrultusunda bir mucize getirilmiş olsaydı, onlar yine de inanmayacaklardı. Bu şekildeki bir tutum, inkarcıların daha önceki peygamberlerle olan mücadelelerinde de açığa çıktığı üzere onların geleneksel karakteristik özelliklerindendi. "Bizi mucize göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin onu

¹⁶ 5 Maide 16

¹⁷ 29 Ankebut 50-51

¹⁸ 6 Enam 109

yalanlanmış olmalarıdır”¹⁹ ayeti, onların değişmeyen bu niteliklerine işaret eder.

Hız Muhammed, inkarcıların mucize istemelerine ve meydan okumalarına karşılık onların inanacaklarını umarak, kendisine onların istekleri doğrultusunda mucizeler verilmesini çok arzu etmekteydi. Hatta gücü yetmiş olsaydı, her türlü çabayı harcayarak onlara mucize getirecekti. Onun bu psikolojik halini Kur'an, "Onların yüz çevirmesi sana ağır gelince, eğer gücün yeri delmeye veya göğe merdiven dayamaya yetmiş olsaydı, onlara bir mucize getirmek isterdin. Allah isteseydi onları hidayet yolunda toplardı. Sakın bilmeyenlerden olma"²⁰ ifadesiyle dile getirir. Peygamberin bu psikolojik hali, bir beşer olarak son derece doğaldı. İnkarcılar, onun bütün çabalarına rağmen inkarcı tavırlarını değiştirmiyorlardı. "Sen sadece bir uyarıcısın. Her şey vekil olan Allah'tır"²¹ ayeti, peygamberin yetki ve sorumluluklarını sınırlamakta ve onu bu halinden huzurlu bir yaşantıya ulaştırmayı hedeflemekteydi.

İnkarcıların mucize olarak Peygamber'den istedikleri şeyler, ya kendi doğal ihtiyaçları ya da onun kendilerine tebliğ ettiklerinden yola çıkarak onu aciz bırakmak şeklinde ortaya çıkıyordu. "Onlar: "Bizim için yerden bir kayna fışkırtmadıkça sana inanmıyacağız. Veya senin hurmalıkların veya bağların olmalı ve aralarından ırmaklar akıtmalısın. Ya da iddia ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça indirmeli veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin. Veya altından bir evin olmalı, yahut göğe yükselmelisin. Ama oradan okuyacağımız bir kitap indirmezsene, yine o yükselmene inanmayacağız" dediler"²² Her ne kadar onlar yerine getirilmesi zor bu istekleriyle peygamber güçsüz bırakmak gibi bir amaç içinde idilerse de, istekleri yerine getirildiği takdirde bundan memnun kalacaklardı. Ancak, bu istedikleri şeyler insanüstü bir gücü gerektiriyordu. Fakat o sadece bir beşerdi. Elbette Allah onların istediklerini Peygamber'ine verebilirdi. Fakat, bu anlamsız isteklerde bulunan kimselere onun, "Deki: "Rabb'imî tenzih ederim. Ben peygamber olan insandan (beşer) başka bir şey miyim?"²³

e. İnkarcıların Hız Muhammed'den mucize istemelerine karşın Allah onun mucizesinin bizzat Kur'an'ın kendisinin olduğunu belirtir. "Kendilerin okunan bir kitabı indirmiş olmamız yetmiyor mu? Bunda inanan bir topluluk için rahmet ve ibret vardır"²⁴ ve "Ant olsun ki biz, Kur'an'da insanlar için

¹⁹ 17 İsra 59

²⁰ 6 Enam 35

²¹ 11 Hud 12

²² 17 İsra 90-93

²³ 17 İsra 93

²⁴ 29 Ankebut 51

her türlü misali vermişizdir. Bununla birlikte sen onlara bir mucize getirmiş olsan inkar edenler: “siz ancak batıl şeyler ortaya atanlırsınız” derler²⁵ ayetleri, Kur’an’ın Hz. Peygambercin mucizesi ve bunun haricinde onun du-yumsal mucizelerinin olmadığına işaret eder.

Bir mucize olarak Kurdan, mucizenin bütün şartlarını içerir. Onun peygambere vahy edilmesi fiili, Allah’ın fiildir. O, benzerini meydana getiremeyecekleri noktasında insanlara meydan okur.²⁶ Onun meydan oku-maları, sadece Kur’an’ın indiği dönemdeki insanlar için değil, evrenin sonu-na kadar yaşayacak insanlar için de geçerlidir. Onun mucize olan yönü ise, insanların akıllarına hitap eden²⁷ kendi içerisinde çelişmeyen²⁸ ilke ve prensipleri içermesidir. Onun yazılarak günümüze kadar gelmesi, mucizenin şartlarında olan fiildeki olağanüstülük ve alışkın olunana aykırılığı ortadan kaldırmaz. Çünkü, ondaki mucizevi yön süreklilik arz etmektedir ve onun benzeri bir kitap ortaya konmamıştır. Onun mucizeliğinin ortadan kalkması, ancak onun benzeri bir kitabın vahyedilmesi ile ortadan kalkar²⁹

Hz. Muhammed’in mucizesi noktasında Kur’an’ın bu vurgusuna rağmen, bazı Müslümanlar Hz. Muhammed’e Kur’an ile birlikte pek çok mucize isnat etmektedirler. Bunlar arasında ayın yarılmaması,³⁰ hayvanları ko-

²⁵ 30 Rum 58

²⁶ Kur’an’ın insanlara onun benzerini meydana getiremeyecekleri noktasındaki meydan okuması üç safhada gerçekleşir. Birinci safhada inkarcıların onun bir benzerini meydana getiremeyecekleri ifade edilir. “De ki: Tanıdığımız ve tanımadığımız dünya üzerindeki bütün insanlar (ins ve cin) Kur’an’ın bir benzerini meydana getirmek üzere bir araya gelseler, yine de onun bir benzerini meydana getiremezler. Birbirlerini destekleseler ve yardımlaşsalar bile” (17 İsrâ 88). İkinci safhada ise, onlara Kur’an surelerine benzer on sure getirmeleri noktasında meydan okunur. “Yoksa onu kendisi uydurdu mu diyorlar. De ki iddianızda samimi iseniz, onun surelerine benzer on uydurma sure meydana getirin. Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın. Eğer size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, O ancak Allah’ın ilmiyle indirilmiştir.” (11 Hud 13-14). Üçüncü safhada ise, meydan okuma sınırları biraz daha hafifletilmiş ve onlardan onun surelerine benzer bir sure meydana getirmeleri istenmiştir. “Yoksa onun uydurdu mu diyorlar. De ki iddianızda samimi iseniz, onun surelerine benzer bir sure meydana getirin. Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın” (10 Yunus 38)

²⁷ 2 Bakara 242; 3 Al-i İmran 118

²⁸ 4 Nisa 82

²⁹ Bkz. Akbulut, Nübüvvet Meselesi, 24

³⁰ Cüveyni, Kitabu’l İrşad, 296; İci, Mevakıf, 355; Hz. Muhammed’e atfedilen bu mucize için “Saat yaklaştı ve ay yarıldı” ayeti kanıt olarak sunulur. Bkz. İci, Mevakıf, 355

nuşturması,³¹ parmaklarının arasından su akıtması,³² çakıl taşlarının tespith etmesi,³³ az yiyeceği çoğaltması,³⁴ ansız varlıkları hareket ettirmesi,³⁵ onun zayıbtan haber vermesi³⁶ vs. vardır. Bu görüşü savunanlar, bu rivayetlerin ahad olmasına rağmen, birbirlerini destekleyen rivayetler olması itibarıyla bunların ilim ifade edeceğini ileri sürerler.³⁷ Ona atfedilen bu mucizeler, peygamberi olağanüstü bir varlık görme ve onu peygamberler arası üstünlük yarışında öne çıkarma eğilimlerinden kaynaklanır. Bu iddia sahipleri, Hz. Muhammed'in mucizelerini sayı bakımından çoğaltarak onu diğer peygamberlerden üstün tutmak gibi anlamsız bir gerekçe ile hareket etmişlerdir. Kur'an, bu olayların bazısını, daha önceki elçilerin mucizesi olarak anlatır. Olayın Hz. Muhammedi'nin mucizesi olarak yeniden gerçekleştirilmesi, zaten o olayın mucize kapsamında ele alınmasına engel teşkil eder.

B. Günümüzde "Olağanüstü" İmgelemi

İnsanların tarihinde var olan olağanüstü olay ve fenomen arayışları, günümüz insanının zihninde ve yaşantılarında daha açık olarak yer almaktadır. İnsan yaşamı içerisinde gerçekleşen pek çok olay olağanüstü nitelikete kabul edilmekte veya onda tanrısal gizemlilik aranmaktadır. Bu bağlamda mucize, Allah'ın peygamberlerinin doğruluğunu kanıtlayan insanlar açısından olağanüstü nitelikteki fiili anlamında çıkarılarak, insanın kendi tecrübeleriyle açıklayamadığı veya hayret uyandırıcı her türlü olaya atfedilmiştir.³⁸

Sosyal yaşantımız içerisinde bu kullanımla ilgili pek çok örnek bulmak mümkündür. Herkesin öldüğü bir uçak kazasında bir kimsenin canlı olarak kurtulması veya bir kimsenin düşen bir uçağı kaçırmakla ölümden kurtulması bu kavram ile ifade edilir. Çoğu kere de bu olayda aşkın varlığın etkin müdahalesine vurgu yapılır. Fakat, buokumada kişinin benimsediği değerlerin rolü etkindir. Bu anlam, kelimenin ifade ettiği anlam bakımından mümkün olsa bile, literatürel anlam bakımından bu kavramın kendi anlamından uzaklaşması demektir. Bu anlamıyla mucize, peygamberlerin doğruluğunun kanıtlanmasıyla alakalı bir kavram olmayıp, Allah'ın varlığının,

³¹ Cüveyni, *Kitabu'l-İrşad*, 296; İci, *Mevakıf*, 356; Harputi, Abdullatif, Lütfi, *Tenkhu'l-Kelâm fi Akâid-i Ehli'l İslam*, İstanbul, h.1330, 292

³² Cüveyni, *Kitabu'l-İrşad*, 296; İci, *Mevakıf*, 356; Harputi, *Tenküh*, 288

³³ Cüveyni, *Kitabu'l-İrşad*, 296; İci, *Mevakıf*, 356;

³⁴ Cüveyni, *Kitabu'l-İrşad*, 296; İci, *Mevakıf*, 356;

³⁵ İci, *Mevakıf*, 356

³⁶ İci, *Mevakıf*, 356; Harputi, *Tenküh*, 289

³⁷ Cüveyni, *Kitabu'l-İrşad*, 296

³⁸ "İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay. İnsan aklının anlamayacağı olay." Bkz. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, 2/1037

gücünün ve yüceliğinin veya İslam'ın gerçek bir din oluşunun kanıtı olarak kullanılmaktadır.

Bu eğilimin Müslümanlar arasında gelişmesi ve yaygınlaşmasına çeşitli faktörlerin etkisinden bahsedilebilir. Bunların başında müslümanların yaşadığı coğrafyada var olan tarihi gelenek gelir. Bu coğrafyadaki gelenek içerisinde efsaneler, velilerin kerametleri, olağanüstü niteliklere sahip kişi tiplmeleri, sihir, büyü vs. son derece yaygındır. Bu tür olayların akıl ile açıklanamazlığı, bu olayların tabiatındaki bir nitelik olarak kabul edilir. Bu kabuller ve inançlar, kişilerde tanrısal olanın olağanüstü ve gizemli olmasını gerektirdiği düşüncesinin oluşumunu maniple etmiştir. Aşkın olan Tanrı'ya, insanların alışkın olmadıkları olağanüstü ve gizemli fiiller daha layık görülmüştür.

Günümüzdeki gizemlilik arayışları, duylara hitap eden tekrarlanan bazı gizemli olaylar ve insanların akletmesi için Allah tarafından gönderilen vahyin lafızları arasında gizemlilik arayışları olmak üzere iki genel kategoride değerlendirilebilir. Bu iki kategorideki gizemli olayları kabul eden Müslümanların, kainatta ve Allah'ın kelimasında bazı gizemli ve olağanüstü olayların ortaya konulmasıyla, inkarcıların Allah'ın varlığını kabul edeceklerine ve İslam'ı da din olarak benimseyeceklerine olan inançları kesindir. İslam'ın ve Kur'an'ın yüceliği ve gerçek olduğuna, bu dini ve iahi kitabı benimseyenlerin fiil, davranış ve gelişmişlikleri yerine, bu tür gizemli ve olağanüstü olaylara referanslar yapılır.

Bu olayların iddia edildiği şekilde gerçekleştiği iddiasının gerçekliği bir yana, Allah'ın varlığına kanıt olarak olağanüstü olayların ileri sürülmesinin bir metot olarak benimsenmesinin, Kur'an bütünlüğü göz önüne alındığında yanlış bir yöntem olduğu açıktır. Allah'ın varlığının kanıtlanması aklidir. Kur'an bu bağlamda, Allah'ın varlığının kanıtı olarak "yaratma delili",³⁹ "nizam ve düzen delili"⁴⁰ ve "gaye delili"⁴¹ ni kabul eder.

³⁹ Bu delil, insanların varlıklara "kim yarattı?" sorusunun yöneltilmesine dayanır. "Sizi biz yarattık, tasdik etmeniz gerekmez miydi? Söyleyin öyleyse akıttığımız meni (sperm) nedir? Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratan biz miyiz?" 56 Vakıa 57-59. Ayrıca bkz. 56 Vakıa 63-65, 68-70, 71-73 vd. Yaratma delili ve ayetlerin bu bağlamda kullanımını için bkz. Atay, Hüseyin, **İslam'ın İnanç Esasları**, Ankara, 1992, 39-42

⁴⁰ Bu delil varlıklara "nasıl?" Sorusunun sorulmasına dayanır. Bu bağlamdaki ayetler gökler ve yerdeki cansız varlıkların düzenine, bazıları insan dışındaki varlıkların düzenine ve bazıları da insanın yaratılışını doğrudan ele alarak, insanın kendi varlığının uyduğu nizamı ve uyduğu kanunu, onun koyucusu ve koruyucusunu konu almaktadır. Nizam ve düzen delili ve ayetlerin bu bağlamda kullanımını için bkz. Atay, age, 43-50

a. Günümüzde bazı müslüman çevreler duygulara hitap eden bazı gizemli olayların varlığını ileri sürmektedirler. Onlar bu anlayışlarına, arının petekte "Allah" yazdığı, bazı meyvelerin çekirdeklerinde "Allah" yazısının var olduğu, doğan koyunun tüylerinde "Allah" lafzının bulunduğu, kesilen ağaçta "besmele" nin yazdığı iddialarını kanıt olarak ileri sürerler.

İnsanlar kainata ve çevresindeki varlıklara bu arayış içinde baktıkları sürece, bu gibi gizemli olayları bulmaları ve bunları kendi arayışları doğrultusunda algılamaları ve hatta bu şekillerle diğer farklı varlıklar arasında bağlantı kurmaları mümkün olabilecektir. Varlıkların Tanrı'ya delaleti ve işareti, onlarda onun isminin veya ona işaret eden bir şeyin yazması veya varlığıyla değil, bizatihi onun özüdür. Varlıklar, orjinleri ve varoluşları üzerinde düşünülmesi ile, Allah'ın varlığının ve yaratıcılığının kanıtı olurlar. Allah, insanın varlıklar üzerinde bu yön itibarıyla düşünmesini istemektedir.

b. Gizemlilik arayışı Kur'an'ın lafızları arasında da aranmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Kur'an harflerinin sayısal değerlerine dayanan gizemliliklerin varlığı iddia edilmiştir. Reşat Halife ve ardından Ahmet Deedat tarafından "onun üzerinde ondokuz melek vardır"⁴² ayetinden hareketle, Kur'an'daki surlerdeki ayet sayılarının ve bu ayetleri oluşturan harf sayılarının ondokuz ve katlarına isabet ettiği iddia edilmiştir.⁴³ Bu uyumluluk bozulduğu durumlarda da, ayetlerde fazlalık veya noksanlığın olabileceği iddiası ortaya atılmıştır.

Bu ayetin bağlamı incelendiğinde ayetteki ondokuz ifadesinin genel gayesi ortaya çıkacaktır. Bu da, burada sayının belirtilmesinin, sadece insanları imtahan vesilesi olduğudur. Ahiretle ilgili vahiy içerisinde yer alan anlatımlar, insanın tecrübe ve bilgileriyle mahiyetini kavrayamayacağı türdendir. İnanan insanlar, sadece Allah'ın vahiy aracılığıyla bildirdiğine iman etmekle sorumlu tutulmuşlardır.⁴⁴

⁴¹ "Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir. Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbirini kovalamasında düşünenlere belgeler vardır. Onlar ayakta iken, otururken ve yan yatarken Allah'ı anarlar. "Ey Rabb'imiz! Sen bunları boşuna yaratmadın" derler." 3 **Al-i İmran** 189-191; Diğerleri için bkz. 21 **Enbiya** 16-17; 31 **Lukman** 20; 6 **Enam** 97 vd. Gaye delili ve ayetlerin bu bağlamda kullanımı için bkz. Atay, age, 51-59

⁴² 74 **Müddessir** 30

⁴³ Ahmet Deedat'ın on dokuz mucizesi ile ilgili iddiaları için bkz. Deedat, Ahmet, **Quran The Ultimate Miracle**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1984

⁴⁴ Bununla birlikte bu şekildeki bir gizemliliğin mümkün olamayacağı pek çok yazar tarafından yeteri derecede ele alınmıştır. Örneğin bkz. Kuntman, Orhan, **Ondokuz Meselesinin Reddi ve Bu Mesele İle İlgili Önemli Açıklamalar, İslami Araştırmalar**, Cilt:2, Sayı:7, 7-22

c. Jacque Cousteau tarafından keşfedilen iki denizin sularının karışmadığı olayı, ülkemizde geniş yankı uynadırmuş ve bu olay için Kur'an'a referanslarda bulunulmuştur.

Bu olayı anlatan Kur'an ayetleri şunlardır:

“O iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır. O halde Rabb'inizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? İkisinden de inci ve mercan çıkar. Şimdi Rabb'inizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?”⁴⁵

İki deniz birbirine eşit olmaz. Bu tatlıdır. Susuzluğu giderir. İçilmesi kolaydır. Şu da tuzludur. Acıdır (boğazı yakar). Hepsinden de taze et yersiniz ve giyeceğiniz süs eşyalarını çıkarırsınız.⁴⁶

Birinin susyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki ise tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur.⁴⁷

“(onlar mı hayırlı) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan , aralarında (yer altından ve üstünden) nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'tan başka bir ilah var mıdır? Doğrusu onların çoğu hakikatleri bilmiyorlar.”⁴⁸

“Bir vakit Musa genç adama demişti ki: “durup dinlenmiyeceğim; ta ki iki denizin birleştiği yere kadar varacağım veya senelerce yürüyeceğim. İki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık denizde yol tutup gitmişti.”⁴⁹

Bu ayetlerde farklı niteliklere sahip iki ayrı deniz söz konusu edilmektedir. Bunların aralarında sularının birbirine karışmaması için engel vardır. Bu engeli koyan Allah'tır ve bu O'nun insanlar için yarattığı nimetlerinden biridir.

Bu ayetlerdeki “iki deniz” ve vurgulanan nitelikleri konusunda sağlıklı sonuca ulaşabilmek için “bahr” kelimesinin anlamlarının analizine ihtiyaç vardır. Bu kavram Arap dilinde deniz ve nehir için kullanılmaktadır. Arap Sözlük yazarlarına göre “ister tuzlu, isterse tatlı olsun çok suya “bahr” denilir. Derinliğinden ve genişliğinden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.”⁵⁰ İbn-i Maznür bu kelimenin bu anlamda kullanımına örnek olarak İbn-i Mukbil, Cerir, Adıyy b. Zeyd ve Kumeyt'in şiirlerini verir. İbn-i Mukbil içilebilecek nitelikteki su, diğerleri ise Fırat nehrinin suları için bu kelimeyi

⁴⁵ 55 Rahman 19-23

⁴⁶ 35 Fatır 12

⁴⁷ 25 Furkan 53

⁴⁸ 27 Neml 61

⁴⁹ 18 Kehf 60-61

⁵⁰ İbn-i Manzur, Lisani'l-Arab, 4/41

göğsüne genişlik vermesi için dua etmekte,⁶¹ Allah kişinin göğsünü⁶² ve hidayet vermek istediğinin göğsünü İslam için genişletmektedir.⁶³ Bu ayetler bir bütünlük içerisinde ele alındığında, göğsün genişletilmesinin insanın maddi niteliklerinin ötesinde, psikolojik niteliklerine işaret ettiği açığa çıkmaktadır.

b. “Bir zamanlar: “Ey Musa! Biz Allah’ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız” demiştiniz de, bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı. Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz”.⁶⁴ İsrail oğulları hakkındaki bu anlatımdaki, ölüm ve ölümün ardından diriltme gerçek manada anlaşılmuş ve dünyada ölme ve dirilme olayları için bir örnek teşkil ettiği ileri sürülerek⁶⁵ akıldışı bir izah geliştirilmiştir. Yazır, bu ayette-

göğsünü kafirliğe açmış kabul edilmemekte ve Allah’ın gazabını hak etmişler arasında görülmemektedirler. Bu kişinin inkarı, kalbi iman ile dolu olduğu için, sadece görünüşe ait bir inkardır ve onlar kalbini kafirliğe açmamışlardır. Bu ifadeler, işgence ve ölüm tehditi altında inkara zorlananların, görünüşteki inkarlarının inançlarına zarar vermeyeceğini ifade etmektedir.

⁶¹ “Rabb’im göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır” dedi” 20 **Taha** 25-26. Musa (as) Allah tarafından kendisine yöneltilen zor bir göreve çıkmadan önce, karşılaşacağı olumsuz durumlar karşısında tahammül gücünün artırılması için Allah’a dua etmektedir.

⁶² Allah kimin göğsünü İslam için genişletirse o, Rabb’inden bir nur üzere değil midir?” 39 **Zümer** 22

⁶³ “Allah kime hidayet vermek isterse, onun göğsünü İslam için genişletir. Kimi de saptırmak isterse, göğe çıkıyormuş gibi göğsünü daraltır.” 6 **Enam** 125. Bu ifade de, önceki ayette olduğu gibi, Allah hidayet vermek istediği kişinin göğsünü İslam için genişlettiği belirtilmektedir. Daha önce geçen “kişinin göğsünü kafirliğe açması” ifadesinde fail kişi iken, bu ve önceki ifadede İslam için kişinin göğsünü genişleten fail Allah’tır. Bu durum, Allah’ın vahyi indiren olmasından kaynaklanır. Kişinin göğsünün daraltılması ise, herkesin bildiği bir olgu olan yüksek yerlere ve dağlara çıkan bir insanın hissettiği sıkıntı benzetmesi ile ifade edilmiştir. Göğsün daraltılması ve sıkıntı da, kişinin kendi filleri sonucu içine düştüğü bir durumu ifade eder. Buradaki ifade ile, Allah’ın kalpleri mühürlemesi aynı anlama sahiptir. (Allah’ın kalpleri mühürlemesine ait ifadeler için bkz. 2 **Bakara** 7; 6 **Enam** 46; 45 **Casiye** 23)

⁶⁴ 2 **Bakara** 55-56; Musa’nın kavminin Allah’ı açıkça görmedikçe inanmayacaklarını söylemeleri ve bu isteklerinden ötürü “yıldırım çarpması” ile cezalandırılmaları, onların bu isteklerinde alaycı bir üslup içerisinde olduklarına işaret eder. Çünkü, Musa da bakması için Allah’ın kendisini göstermesini istemiş ve bu isteginden dolayı cezalandırılmamıştır. (7 **A’raf** 143)

⁶⁵ Bu ayetteki “saika” hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi, ölüm manasıdır. Saikanın bu manada olduğu Hasan ve Katede’nin görüşüdür. Diğeri de, saikanın ölümün nedeni olduğudur. Razi bu görüşlerden birinci görüşün zayıf olduğunu belirtir. Bkz. Razi, **Tefsir**, 3/86

ki “size yıldırım çarpmıştı” ifadesini, “dehşetli bir darbeye tutulmuş, yıkılmıştınız” ve “bakıp duruyordunuz” ifadesini de “kıvılcıktan dermanınız kalmamış, sade bakıp duruyordunuz”⁶⁶ şeklinde anlayarak öldürme ve diriltme olgularına mecazi bir anlam yükler. Aynı şekilde, tefsirler bu anlayışı destekler nitelikte, onların gerçek manada ölmediklerine ilişkin rivayetleri⁶⁷ de aktarırlar. Gerçekte bu ayette, onların yıldırım çarpması sonucu içinde buldukları baygınlık halleri “öldürme”, bu baygınlıktan kurtulmaları ise “diriltme” olarak anlatılmaktadır. Bu anlatım; öldürme ve diriltme kavramlarının Kur’an’da mecazi kullanışlarına uygun bir tarzda gerçekleşmektedir. Çünkü, onlar gerçek olarak ölmüş olsalardı, bu olayın onların gözleri önünde gerçekleşen bir olay olarak belirtilmesinin anlamı kalmazdı.⁶⁸

c. “Hani siz bir adam öldürmüştünüz de, onun hakkında birbirinizle atışmıştınız. Allah gizlemekte olduğunuzu açığa çıkaracaktır. Biz: “bunu (prensibi) aranızdaki olaylarda uygulayın” dedik. Böylece Allah, düşünesiniz diye ölüleri diriltir ve size ayetlerini gösterir”⁶⁹

Tefsirler genelde, bu olay ile İsrail oğullarının emredildikten sonra kestikleri inek arasında bağlantı kurarak bu olayı diğer olayın bir devamı olarak gösterir ve bu olayı ahirette dirilişin bir benzeri⁷⁰ olarak değerlendirirler. Bu olay, kesilen hayvanın bir parçasıyla öldürülen kişiye vurulduğunda öldürülen kişinin kalkarak kendisini öldürenleri haber verdiği⁷¹ şeklinde olağanüstü bir tarzda anlaşılmakta ve bu olayla ilgili çeşitli spekülasyonlar⁷² yapılmaktadır. Ateş, bu olayı olağanüstü bir tarzda anlamakla birlikte, vaktiyle Yahudiler arasında geçen bu olaydan, fakihlerin çıkardığı hükümleri de anlatır.⁷³ Yazır’a göre ise, ineğin bir parçasıyla ölüye vurduklarında ölen

⁶⁶ Yazır, **Hak Dini**, 1/357

⁶⁷ Bu rivayetler için bkz. Ebu’s Suud, Muhammet b. Muhammet el-İmâdi, **İrşad’ul-Akli’s-Selim İla Mezaya Kur’an’il-Kerim**, (Tefsir’u Ebu’s Suud), Mısır, 1928, 1/103; Yazır, **Hak Dini**, 1/357

⁶⁸ Bu olay, ahirette dirilişin duyusal delilleri arasında da kabul edilir. Bkz. Yar, Erkan, **Müslüman Kelamında Ruh Beden İlişkisi**, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Ankara, 1999, 198-199

⁶⁹ **2 Bakara 72-73**

⁷⁰ Zamahşeri, **Keşşâf**, 1/153; Abdülcebbar, **Tenzih**, 24; Ateş, Süleyman, **Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul, 1989, 1/183

⁷¹ Zamahşeri, **Keşşâf**, 1/153

⁷² Bu olaya ilgili yapılan spekülasyonlar, ineğin hangi parçasıyla ölüye vurulduğu vs. noktasında çokça yer almaktadır. Bu değerlendirmeler için bkz. Ebu’s-Suud, **İrşâd**, 1/114; Mevdudi, Ebu’l-A’la, **Tefhimu’l-Kur’an**, İstanbul, 1986, 1/75; Bu olay, ahirette dirilişin duyusal delilleri arasında da kabul edilir. Bkz. Yar, Erkan, **Müslüman Kelamında Ruh Beden İlişkisi**, 199-201

⁷³ Ateş, **Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri**, 1/183

kişi hayat eseri göstererek canileri haber vermiş, bu şekilde gizli cinayet meydana çıkarılarak niza ve fitne bastırılmıştır. Ona göre ineğin boğazlanması neticesinde ölümlerin diriltilmesine örnek olarak büyük bir mucize açığa çıkmıştır.⁷⁴

Kur'an'da anlatıldığı şekliye bu olay, İsrail oğullarının inek kesmeleriyle emredildikleri olaydan bağımsız bir olaydır. Eğer bu olay inek kesme olayıyla birlikte gerçekleşmiş olsaydı, inek kesme fiilinin bu olayın akabinde meydana gelmesi gerekirdi. Razi, bu olayın inek kesme olayından önce gerçekleştiğini, fakat Kur'an'da daha sonra zikredildiğini, ancak olay ile sebep arasında zikredilişte öncelik ve sonralığın ise gerekli olmadığını belirtir.⁷⁵ Fakat, eğer inek kesme emrinin nedeni öldürme olayının bilinmeyen failinin açığa çıkarılması olsaydı, inek kesme olayının bu olaydan sonra gerçekleşmesi zorunlu olurdu.

Bununla birlikte, Kur'an inek kesme emri verilmesinin illetini açıklamaz. Fakat, Tevrat'ta faili bilinmeyen bir ölünün failinin bulunması için bir yöntem olarak inek kesme olayı anlatılır.⁷⁶ Müfessirlerin bu iki olayı birlikte yorumlamalarına Tevrat'ın etkisi olduğu söylenebilir. Yahudilere inek kesme emri verilmesinin nedeni, muhtemelen Yahudilerin ineğe olan kutsallıklarını geçersiz kılmaktır. Bu olay ise, faili meçhul ölümlerin faillerinin açığa çıkarılmasına dönük ilahi emirleri ifade etmektedir.⁷⁷

d. "Sayıca binler oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara: "ölün" dedi. Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlar üzerinde ikram sahibidir. Fakat insanların çoğu buna şükretmezler."⁷⁸ İbn Abbas'tan rivayette bu olay, İsrail oğulları zamanında hastalıktan korkarak memleketini terk eden bir gurup hakkında, diğer bir rivayete göre de Hezekiel'in İsrail oğullarından bir gurubu savaşa teşvik etmesi ve onların da isteksizlik göstermeleri üzerine gerçekleşmiştir.⁷⁹ Bu rivayetlere dayanarak Ateş, bu ayette anlatılan olay ile Tevrat'ta anlatılan Hezekiel olayı arasında bağlantı kurar.⁸⁰

Bu ayetteki, öldürme ve diriltmenin gerçek veya mecazi olmasında ise farklı görüşleri benimsenir. Ebu's Suud olayı gerçek öldürme ve gerçek

⁷⁴ Yazır, **Hak Dini**, 1/387

⁷⁵ Razi, **Tefsir**, 3/123

⁷⁶ Tevrat, **Tesniye**, 21/1-9

⁷⁷ Bu olayın bu şekilde yorumu için bkz. Esed, Muhammed, **Kur'an Mesajı**, (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul, 1996, 1/21-22

⁷⁸ **2 Bakara** 243

⁷⁹ Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, 1/430

⁸⁰ Ateş, **age**, 1/430; Tevrat'ta anlatılan Hezekiel olayı için bkz. Tevrat, **Hezekiel**, 37/1-6

diriltme olarak yorumlar.⁸¹ Ateş, bu olaydaki öldürme ve diriltmeyi gerçek manada almakla birlikte, bu kıssada anlatılan ölümün mecazi olmasının da muhtemel olduğunu belirtir.⁸² Mevdudi ise, büyük bir ihtimalle ölüm ve ikinci bir hayatın Mısır'dan çıkışın iki yönünü kastettiğini⁸³ söyleyerek, bu kavramların mecazi anlamda kullanıldığına işaret eder. Bu diriltmenin kıyametteki diriltme ile ilgili olduğu belirtilmemiş, nimetlere karşı şükür etmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Söz konusu ayet, ilk cihat ayetleri geldiği sırada Müslümanların gösterdikleri tereddütleri izale etmeye yönelik olarak tarihi bir olayın anlatımıdır.⁸⁴ Bu ayette, savaş emredildiği zaman insanların psikolojik olarak ölüm korkusuna kapılmalarının (ölüm) ve bundan sonra da Allah'ın bu korkuyu insanların düşüncelerinden izale etmesinin (diriltme) işlendiğini söyleyebiliriz.

e. "İbrahim Rabb'ine: "Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" demişti. Rabb'i: "Yoksa inanmadın mı?" dedi. O da: "Hayır! İnandım, fakat kalbim mutmain olsun" dedi. O: Öyleyse dört tane kuş al. Onları kendine alıştır, sonra her dağın üzerine onlardan birer parça koy. Sonra onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah azizdir, hakimdir."⁸⁵ Bu ifadeler, İbrahim'in yakaladığı bu kuşları parçaladığı ve sonra çağırdığında Allah'ın kuşları diriltmek onların kendisine geldikleri şeklinde yorumlanır.⁸⁶ Bununla birlikte, "fesurhunne ileyke" ifadesini, kuşların kesilmesi emrini değil, kuşların evcilleştirilmesi emrini ifade ettiği şeklinde anlayışlar da mevcuttur.⁸⁷

⁸¹ Ebu's-Suud, *İrşâd*, 1/237; Bu olay, ahirette dirilişin duyuşal delilleri arasında da kabul edilir. Bkz. Yar, Erkan, *Müslüman Kelamında Ruh Beden İlişkisi*, 201

⁸² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/431

⁸³ Mevdudi, *Tefhim*, 1/163

⁸⁴ Cihat ayetleri geldiğinde insanların ölüm korkusuna düştükleri diğer bazı ayetlerde de dile getirilir. Bkz. 4 Nisa 77-78

⁸⁵ 2 Bakara 260

⁸⁶ Zamahşeri, *Keşşâf*, 1/311; Ebu's-Suud, *İrşâd*, 1/257; Gazzali bu olayı insanların ilk yaratılışları gibi haşr olunmalarına delil olarak kullanır. Gazzali, *el-Maznun'u Bihi ala Gayri Ehlihi*, 108

⁸⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1/461; Bu olayın, bireysel bir müdahale olarak değil de, herkesin bilgi ve tecrübeleriyle anlayabileceği bir tarzda anlaşılması da mümkündür. İbrahim'in kuşları kesmediği ve parçalamadığı anlayışı, Allah'ın İbrahim'e kuşları kesmesi emrine göre daha tutarlıdır. Hz. İbrahim anlatılan bu olayda kuşları kesmemiş, evcilleştirmiştir. Bunun kanıtları ise; 1. "fesurhunne" dilde "emhilhunne" anlamındadır. Doğramak anlamı tali bir anlamdır. Kanıtsız olarak asli anlamdan tali anlama geçilmez. 2. "fesurhunne İleyke" doğramak anlamına gelseydi, ondan sonra "ileyke" gelmezdi. Çünkü, bu kelime ancak meylettir anlamında kullanıldığı zaman "ila" ile geçişli (müteaddi) olur. Öteki anlamıyla geçişli olmaz. 3. "Sonra sana çağır" zamir kuşların parçala-

Bu olay, İbrahim'in Allah'ın ölülere nasıl dirilttiği konusunda tatmin olma isteğine verilen bir cevap olarak, ilahi iradenin özel bir müdahalesidir. Diğer taraftan bu anlatıma, peygamberlerin beşer olduklarına dair bir gönderme olarak bakılması gerekir.

f. "Yahut, evlerinin çatısı duvarları üzerine çökmüş bir kasabaya uğrayıp da "ölümünden sonra Allah burayı nasıl diriltir?" diyen kimseyi görmedin mi...?"⁸⁸ Bu ayete dayanılarak Allah'ın kasabaya uğrayan kimseyi öldürdüğü ve dirilttiği yorumu yapılmakta ve bunun amacının ahiretin ispatı olduğu vurgulanmaktadır.⁸⁹ Tefsirlerde bu kişinin kimliği ve kasabanın yeri

rına değil kendilerine gider. Şayet kuşların parçaları birbirinden ayrılmış, dağılmış ve her dağa o parçaların bir bölümü konulmuş olsaydı, zamirin kuşlara değil, parçalara gitmesi gerekirdi. Ateş, *age*, 1/461; Ayrıca bkz. Razi, *Tefsir*, 7/41-42; Mutasavvıflara göre ise, Hz. İbrahim'in yakalayıp kestiği dört şey nefistir. Nefsi kesilmedikçe kalp can bulmaz. Nefsini mücahadelerle boğazlamayan, kalbini Allah ile diriltmez. Ateş, *age*, 1/463; Bu tür sufi yorumları ise, ayetin lafızıyla ilgili kurulların ele alınması zor görülmektedir. Ayette, işaret ettiğimiz bu kavramın tahlilinden İbrahim'in kuşları kesmediği evcilleştirdiği anlamı açığa çıktığı gibi, olayın bütünsel tarzda ele alınması anlamı destekler niteliktedir. Her şeyden önce, bu olay gerçek anlamında anlaşılmasına rağmen, kelimcilerin ahirette dirilişle ilgili olarak dirilişin asli parçaların birleştirileceği veya yeniden bedenlenme şeklinde olacağı konusunda farklı görüşleri benimsemeleri anlaşılır gibi değildir. Bu ayetteki parça (cüz) kelimesi, kuşların parçalanmış cüzlerini ifade etmeyip, dört kuştan bir tanesini ifade eder. Bu kelimenin Kur'an'daki diğer kullanımları da bu manayı desteklemektedir. (cüz) kelimesi "onun yedi kapısı vardır. Onlardan her biri için birer gurup (cüz) ayrılmıştır" (15 *Hicr* 44) ayetinde insanlâr içerisinde bir gurubu ifade eder. "Ama onlar, kullarından bir kısmını Allah'ın parçası saydılar" (43 *Zuhruf* 15) ayetinde de bu kelime kısım, parça manasında kullanılmıştır.) Bu durumda Allah İbrahim'den dört tane kuş almasını, bunları evcilleştirmesini, sonra bunları dağların başına atmasını ve bu kuşlar evcilleştirilmelerinden dolayı İbrahim'e dönmelerini bildirmiş olmaktadır. Evcilleştirmenin amacı, kuşların İbrahim'e alışkın olmaları ve çağırıldığında kendisine gelmeleridir. Yoksa, çağırıldığında ona gelen kuşların, kendi kestiği kuşlar olduğunu bilmesi değildir. Bununla, Allah'ın kanunları ile yaratılan insanın ölümle dünyadaki hayatının son bulacağı ve yokluğun ardından kuşların İbrahim'in çağırmasıyla ona geldikleri gibi, Allah'ın da emir verdiği zaman insanların dirilerek kıyamet gününde toplanacakları ifade edilmektedir. Bu olay, ahirette dirilişin duyusal delilleri arasında da kabul edilir. Bkz. Yar, Erkan, *Müslüman Kelamında Ruh Beden İlişkisi*, 202-203

⁸⁸ 2 *Bakara* 259

⁸⁹ Razi, *Tefsir*, 7/30; Gazzali de bu olayı, insanların ilk yaratılışları gibi haşr olmalarına örnek olarak verir. Gazzali, Muhammed Ebu Hamit, *el-Maznun'u bihi Ala Gayri Ehlihi*, (Mecmuat'u Resail'i İmam Gazzali adı eserinde) Lübnan, 1994, 108; Abdulcebbar, bu olayı onun öldürülmesi ve diriltilmesi ola-

hakkında pek çok rivayete rastlamak mümkündür. Bununla birlikte, bazı tefsirlerde haklı olarak bu kişinin kimliği ve kasabanın yerinin önemsenmediği görülmektedir.⁹⁰

Bu pasajın öncesinde kendisine apaçık işaretleri gösterildiği halde inadından dolayı inanmayan bir kimse sembolize edilirken, bu ayette ise apaçık ve alışık olduğu olgular ve varlıklar üzerinde düşünmesi ve sonuçlar çıkarması istenen insan sembolize edilir. Ayetteki, “Allah onu yüz sene öldürdü” ifadesi, bu süre içerisinde bu kişinin yıkılan ve diriltilmesini hayretle karşıladığı kasabadan ve olaydan uzaklığını ifade etmesi de mümkündür. Kasabanın diriltilmesi ise, Allah’ın var ettiği fizik kanunları dolayısıyla oranın yeşillendirilmesi ve imarıdır.

Eğer bu olaydan sonra tekrar dirilme varsa, Allah’ın insanın geçmiş yaşantısı ile ilgili “ne kadar kaldın?” sorusu, hatırlaması mümkün olmayan bir olay hakkında sorulmuş olmasından ötürü anlamsız olurdu. Diğer bir ifadeyle, “ne kadar kaldın?” sorusu insanın bilinçsiz olan yaşantısı hakkında değildir ve zamanın insan için hissedemediği şekilde geçiciliği anlatılmak istenmiş olabilir. Çünkü, bu soruya “bir gün veya daha az bir süre kaldım” şeklinde karşılığın verildiği görülmektedir. “Hayır sen yüzyıl kaldın” ifadesiyle de “sen uzun bir süre bu belden uzak kaldığın halde bu süreyi çok kısa bir süre olarak algılamaktasın” demek istenmektedir. Bundan itibaren ise, insanın dikkati çevresindeki varlıklar üzerine çekilmekte ve eşeğin ve diğer varlıkların yaratılışı insanın ahirette yeni bir yaratılışla yaratılacağına örnek verilmektedir.

rak algılar ve ona göre bu bazı Peygamberler için mucizedir. Abdülcebbar, Ebu'l-Hüseyin, **Tenzihu'l-Kur'an anı'l-Metain**, Beyrut, Tarihsiz, 53; Bu olay, ahirette dirilişin duyusal delilleri arasında da kabul edilir. Bkz. Yar, Erkan, **Müslüman Kelamında Ruh Beden İlişkisi**, 202

⁹⁰ Mevdudi, **Tefhim**, 1/179; Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, 1/460